

Izhodišča za pedagoško obravnavanje rastlin, živali in zgodovine do 12. leta

*Tretje predavanje pedagoškega seminarja
Torquay, 14. 8. 1924*

Danes želimo karakterizirati še nekatere splošne zadeve umetnosti vzgoje za življenjsko epoko med menjava zob in spolno zrelostjo, da bi lahko pri naslednji uri prišli do bolj posebnih področji, do obravnave posameznih predmetov in življenjskih stanj.

Šele ko je otrok star 9 ali 10 let, lahko loči med seboj in okolico. Razlika med subjektom in objektom, kjer je subjekt tisto, kar je lastno, objekt pa tisto drugo, se dejansko pojavi šele v tem obdobju. In takrat lahko začnemo govoriti o zunanjih stvareh, medtem ko moramo pred tem zunanje stvari obravnavati tako, kakor bi v resnici bile eno s telesom otroka. Zunanje stvari moramo, kakor sem rekel včeraj, do takrat obravnavati kot bi bili govoreči in delujoči ljudje. S tem ima otrok občutek, da je zunanji svet enostavno nadaljevanje njegovega lastnega bitja.

Zdaj pa gre za to, da otroka, ko prestopi 9 ali 10 leto, uvedemo v nekatera elementarna dejstva, bistva zunanjega sveta, v dejstva rastlinskega in živalskega kraljestva. O drugih predmetih bomo še govorili. Vendar moramo ravno pri teh stvareh videti, da je potrebno otroka uvesti v skladu s tem, kar terja njegova človeška narava.

Prvo, kar moramo v resnici narediti, je, da vržemo stran vse učbenike. Gre za to, da so napisani tako, da ne vsebujejo ničesar, kar bi o rastlinskem in živalskem kraljestvu, lahko podali otrokom. Ti učbeniki so dobri za to, da lahko približajo odraslemu človeku znanje o rastlinah in živalih; če pa želimo te učbenike uporabiti v šoli, uničujemo individualnost otrok. Lahko povemo, da učbeniki in priročniki, ki bi imeli navodila, kako jih je potrebno v šoli uporabljati, danes ne obstajajo. Gre namreč za naslednje:

Če pred otroka položimo posamezne rastline in na posameznih rastlinah obravnavamo to ali ono, s tem naredimo nekaj, kar je v neskladju s kakršnokoli resničnostjo. Rastlina sama zase nima nobene resničnosti. Če si izpulite las in ga opazujete, kakor da je to neka stvar sama zase, je to nekaj povsem neresničnega. V trivialnem življenju rečemo vsemu, kar na kakršenkoli način zamejeno vidimo pred seboj z očmi, da je resnično. Ampak povsem drugo je, če sodimo o kamnu ali če sodimo o lasu ali vrtnici, ki jo vidimo pred seboj. Kamen bo po desetih letih povsem tak, kot je danes, medtem ko vrtnica po dveh dneh ne bo več takšna, kot je danes. Vrtnica je neka realiteta na celotnem grmu vrtnice. Tudi las nima nobene resničnosti sam zase, ampak je le neka realiteta s celotno glavo na celotnem človeku. In če gremo sedaj ven na polja in izpulimo rastlino, je to tako, kakor da bi Zemlji izpulili las. Rastline pripadajo Zemlji povsem tako, kakor lasje pripadajo človeškemu organizmu. Opazovati posamezen las, kakor da bi kje obstajal sam zase, je povsem nesmiselno.

Ravno tako je nesmiselno botanizirati¹ rastline, jih prinesti domov in opazovati same zase. To ne ustreza resničnosti in na ta način ni mogoče priti do pravega spoznanja narave in človeka.

Če imate tu neko rastlino (glejte sliko 1), to samo ni rastlina, saj k rastlini spada še tisto, kar so tu kot tla, neomejeno daleč, morda zelo daleč. Obstajajo rastline, ki ženejo koreninice zelo daleč. Da ta del zemlje, v kateri je rastlina, v širokem krogu spada k njej, nam kaže dejstvo, da moramo dati v zemljo gnojilo, če želimo, da določene rastline dobro rastejo. Ne živi zgolj ta del rastline, temveč živi tudi tisto, kar je tu (glejte sliko 1). To živi in spada k rastlini; zemlja živi zraven.

Obstajajo rastline, ki cvetijo spomladi, zabrstijo nekje maja, junija in jeseni nosijo sadje. Nato ovenijo, odmrejo. Tičijo znotraj v zemlji, ampak ta spada k njim. – Obstajajo pa tudi rastline, ki črpajo zemeljske sile vase iz okolice. To bi bila zemlja (glejte sliko 2); zdaj črpajo korenine sile, ki so v okolici, vase. Ker so sile vnesle vase, se sile zemlje nato pojavijo tu zgoraj, in nastane drevo.

Kaj je drevo? Drevo je kolonija številnih rastlin. Vseeno je, če imajo nek grič, ki je le malo živ in na katerem je veliko rastlin, ali pa če imajo deblo drevesa, kamor se je v precej bolj živo obliko povzdignila zemlja. Stvarno ne morete opazovati rastline samo zase.

¹ Botanizirati: znanstveno zbirati rastline. Op. p.

Peljite se, ali bolje, sprehodite se čez neko področje, kjer so določene geološke formacije, na primer rdeč pesek, in pogledjte rastline: Tam v veliki večini rastejo rastline z rumeno-rdečimi cvetovi. Cvetovi spadajo k tlom. Tla in rastline so enotnost, kakor vaše lasišče in vaši lasje.

Zato z otroki ne smete obravnavati po eni strani geografije in geologije, po drugi pa botaniko. To je nesmiselno. Temveč, geografija, opis pokrajine in opazovanje rastlin morajo vedno biti eno; kajti Zemlja je organizem, in rastline so kakor lasje na tem organizmu. In otrok mora priti do predstave, da Zemlja in rastline spadajo skupaj, da vsak del Zemlje nosi tiste rastline, ki spadajo k temu delu Zemlje.

Prav je torej, da se nauk o rastlinah vedno obravnava v povezavi z Zemljo in se pri otroku jasno priključuje občutek, da je Zemlja živo bitje, ki ima lase. Lasje so rastline. – Pogledjte, o Zemlji se trdi, da ima težnost, gravitacijo. To se prišteva k Zemlji. Vendar rastline s svojimi silami rasti ravno tako spadajo k Zemlji. Kakor ne obstaja Zemlja sama zase ali rastlina sama zase, tako ne obstaja realiteta lasu samega zase ali realiteta človeka samega zase. Spadata skupaj.

Če pokažete tisto, kar botanizirate in to potem poimenujete, jim kažete neresničnost. In to ima posledice za življenje; zato otrok nikoli iz nauka o rastlinah, ki mu bo tako podan, ne bo osvojil razumevanja za to, kako mora na primer obdelovati polje, kako ga mora oživljati z gnojem. Razumevanje za to, kako se mora obdelovati polje, otrok pridobi le, če ve, kako polje in rastlina spadata skupaj. Ker ljudje našega časa vse bolj in bolj izgubljajo občutek za realnost – že prvo uro sem vam rekel, da ga imajo praktiki najmanj, danes so vsi teoretiki –, ker ljudje nimajo niti kančka realitete več, obravnavajo vsako stvar zase, vse ločeno.

In prišlo je do tega, da so na številnih, številnih področjih že petdeset, šestdeset let vsi poljski produkti postali dekadentni. Nedavno je bil v Srednji Evropi kmetijski kongres. Tam so kmetje sami trdili: Plodovi postajajo tako slabi, da je težko verjeti, da bodo čez petdeset let plodovi sploh še užitni za človeka.

Zakaj? Ker ljudje ne znajo tal oživiti z gnojilom. Ampak ljudje tega ne znajo, ker se jim dajejo pojmi kot je: rastlina je nekaj sama zase. Če bi bil las res nekaj samega zase, dobro, potem bi bilo vseeno, potem bi ga lahko, zato da raste, postavili v kos voska ali loja! Vendar las raste na lasišču.

Če hočemo spoznati, kako Zemlja in rastlina spadata skupaj, potem moramo vedeti, na kakšni vrsto zemlje spada kakšna rastlina. Kako je potrebno to zemljo gnojiti, lahko resnično spoznamo, če obravnavamo Zemljo in rastlinski svet kot enotnost, če Zemljo resnično vidimo kot organizem in rastlino kot nekaj, kar rase znotraj tega organizma.

S tem pa otrok že od vsega začetka dobi občutek, da stoji na živih tleh. To ima za življenje velik pomen. Le pomislite, kako si danes ljudje predstavljajo, da so nastali geološki sloji. Predstavljajo si: to se je nalagalo eno na drugo. Vendar so vse to, kar vidimo kot geološke sloje, otrdele rastline, otrdelo živo. Ni bil le premog pred tem rastlina, ki je koreninil veliko bolj v vodi kot na trdi Zemlji in s tem pripadal Zemlji, temveč tudi granit, gnajs in tako dalje izvirajo iz rastlinske in živalske narave.

Tudi za to dobimo razumevanje le, če opazujemo Zemljo in rastlino kot neko celoto. Pri teh stvareh ne gre le za to, da otrok dobi znanja, temveč za to, da dobi prava občutenja. To pa lahko opazimo šele, če takšno zadevo opazujemo duhovnoznanstveno.

A pomislite, polni ste najboljše volje, in si rečete: otrok se mora ja nazorno naučiti vsega, torej se mora nazorno naučiti tudi rastlin. Zato začnem zgodaj obravnavati botanizirane rastline. Otroku vse pokažem, saj ima vse realiteto. Verjamem namreč, da je to realiteta, saj je to nazoren pouk. Le – zre se zgolj tisto, kar je brez resničnosti. S takšni nazornim poukom se v sodobnosti zganja najhujšo neumnost.

Tako se otrok uči rastline, kakor da bi bilo povsem vseeno, če las raste iz voska ali iz človeške kože. Vendar iz voska pač ne more rasti. Ko otrok sprejme takšne pojme, ti pojmi povsem nasprotujejo tistemu, kar je otrok prejemal, preden se je spustil iz duhovnega sveta na Zemljo. Kajti tam je Zemljo videl povsem drugače. Takrat otroku, kar pomeni otroški duši, prihaja nasproti živa povezava mineralnega zemeljskega kraljestva z rastlinskim, ki iz mineralnega izrašča. Zakaj? Ker mora otrok tisto, kar še ni mineralno, temveč je šele na poti, da to postane, tisto eterično sprejeti vase, da se sploh lahko utelesi. Mora se vživeti v tisto, kar je rastlinsko. In rastlinsko se pojavi kot nekaj, kar je sorodno zemeljskemu.

Ta celoten niz občutenj, ki jih otrok doživi, ko se spušča iz predzemeljskega sveta v zemeljsko, ves ta bogat svet mu postane konfuzen, kaotičen, če se ga navaja učiti botaniko tako, kakor je danes

običajno; medtem ko otrok notranje vriska, če spoznava svet rastlin v povezavi z Zemljo. Na nek podoben način moramo gledati, ko uvajamo otroka v živalski svet. Pri živalih se že ob trivialnem raziskovanju pokaže: ne spadajo k Zemlji. Žival se po Zemlji giblje. Lahko je na tem ali na drugem mestu. Za razliko od rastlin imamo tu opraviti s povsem različnimi razmerami na Zemlji. Pri živali nam lahko zbudi pozornost nekaj drugega.

Če opazujemo raznolike živali, ki živijo na Zemlji, glede na njihove duševne lastnosti, naletimo na okrutne zveri, na mila jagnjeta in tudi na pogumne živali. Med pticami so številni zelo pogumni borci; tudi med sesalci so številni pogumni. Potem najdemo veličastne živali, kakor so Levi. Najdemo izjemno raznolikost duševnih lastnosti. In pri vsaki posamezni vrsti živali si lahko rečemo, da jo karakterizira ta ali ona lastnost. Tigra imamo za okrutnega, in okrutnost je njegova najbolj znatna, najpomembnejša lastnost. Osla imamo za lenega, ker ima določene poteze, ki močno spominjajo na lenobo, čeprav v resnici ni tako zelo len. Osel je namreč len v spreminjanju svoje situacije v življenju. Če je razpoložen tako, da bo šel počasi, ga ne moremo pripraviti do tega, da bi šel hitro. In tako ima vsaka žival svoje posebne lastnosti.

Pri človeku pa ne moremo tako razmišljati. Ni mogoče misliti, da bi bil en človek krotek, potrpežljiv, drug pa okruten, in tretji pogumen. Če bi bili ljudje na Zemlji tako razdeljeni, bi bilo to zelo enostransko. V določenem smislu so ljudje že razvili takšne lastnosti v enostranskost, vendar ne v tolikšni meri, kakor živali. Ravno ljudem – če jih namreč želimo vzgajati –, moramo predstaviti, čeprav v homeopatski dozi, določene stvari in dejstva v življenju glede potrpežljivosti, druge stvari in dejstva glede poguma, spet druge stvari in situacije celo glede okrutnosti. V odnosu do določenih stvari človek enostavno iz svojega naravnega razvoja pokaže tudi okrutnost in tako dalje.

Ampak kako pa je v resnici, če te duševne lastnosti opazujemo pri človeku in pri živalskih vrstah? Pri človeku lahko vidimo, da ima pravzaprav lahko vse lastnosti, najmanj toliko kolikor jih imajo vse živali skupaj. Živali imajo posamezne; človek ima vedno malce od vseh. Ni tako veličasten kot lev, ima pa nekaj veličastnosti. Ni tako okruten kot tiger, ima pa nekaj okrutnosti. Ni tako potrpežljiv kot ovca, ima pa nekaj potrpežljivosti. Ni tako len kot osel – vsaj ne vsi ljudje – ampak ima pa nekaj lenobe. To imajo vsi ljudje. Če stvari prav opazujemo, lahko rečemo: človek ima v sebi levjo naravo, tigrovo naravo, oslovo naravo. Vse ima v sebi. Le da je vse harmonizirano. Eno se obrusi z drugim. Človek je harmonično stičišče ali, če bi se želeli izraziti bolj učeno, sinteza vseh različnih duševnih lastnosti, ki jih imajo živali. Tisto pravo pri človeku pa dobimo ravno tedaj, ko ima v svojem celotnem bitju primerno dozo levjosti, ovčjosti, primerno dozo tigrovi, primerno dozo oslovosti in tako dalje. Tisto pravo pri človeku je, da je v pravi meri, in hkrati v pravem odnosu med seboj, prisotno vse.

Že v starem grškem pregovoru je rečeno: »Če se pogumnost združi z bistrostjo, pride blagor. Če pa pogum ostaja sam, mu sledi poguba.« Če bi bil človek le pogumen, kakor so to številne ptice, ki se nenehno borijo, ki so le pogumne, si v življenju ne bi obetal veliko blagov. Če pa je pogumnost pri človeku izoblikovana tako, da se združi z bistrostjo, ki je zopet prisotna v različnih živalih, ki pa so le bistre, je to zanj tisto pravo.

Pri človeku gre torej za to, da je v njemu prisotna sintetična enotnost, harmonizacija tistega, kar je razširjeno v živalskem kraljestvu. Tako lahko odnos opišemo na naslednji način: to tu je žival – rišem shematsko – to druga je druga, nato tretja živalska vrsta in nato četrta in tako naprej, do vseh živali, ki so mogoče na Zemlji.

V kakšnem odnosu so do človeka?

Tako, da ima človek najprej nekaj takšnega (riše) kot ima posamezna živalska vrsta, le ublaženo, tega nima v celoti. In na to se nato naveže naslednje (glej risbo), ampak zopet ne v celoti. To gre potem naprej iz enega primerka v drugega in se nato navezuje dalje (glej zadnjo risbo v vrsti), tako da človek v sebi vključuje vse živali. Živalsko kraljestvo je razprostrt človek, človek pa je v sebi združeno kraljestvo živali; vse živali so sintetično združene v enem človeku. Analiziran, razčlenjen celoten človek je celo živalsko kraljestvo.

Tako je tudi s podobo. Pomislite, če imate človeški obraz (riše) in to odstranite (glej sliko) in nekaj dodate spredaj, če gre torej to naprej, če ni harmonizirano s celotnim obrazom, če gre čelo nižje, nastane pasja glava. Če glavo oblikujete na nek drug način, nastane levja glava in tako dalje.

Tudi v odnosu do drugih organov lahko povsod vidimo, da ima človek tudi po zunanji podobi ublaženo in harmonizirano vse tisto, kar je pri živalih razširjeno.

Pomislite na raco. Tudi vi imate nekaj, kar ima raca med svojimi prsti, le da je to potegnjeno nazaj. In tako je vse, kar najdemo v živalskem kraljestvu, tudi v smislu podobe, prisotno v človeškem kraljestvu. Na ta način človek najde svoj odnos do živali. Uči se spoznavati, kako so vse živali skupaj en človek. Človek je na Zemlji prisoten v 1800 milijonih primerkov z večjo ali manjšo vrednostjo. Ampak prisoten je še enkrat: kot velikanski človek. Celotno človeško kraljestvo je velikanski človek, le da ni sintetičen, temveč analiziran v čistih posamičnostih.

Tako je: če bi bilo vse na vas elastično, ampak tako elastično, da bi se lahko elastično raztezalo na različne strani, bi nastala neka žival. Če bi se vam povečalo področje očesa, če bi vam ustrezno elastično nabreklo, bi nastala neka druga žival. Tako nosi človek v sebi celotno živalsko kraljestvo. Nekdaj, v zgodnjem času se je človek na tak način učil o živalskem kraljestvu. To je bilo dobro, zdravo spoznanje. Res da je izginilo, ampak pravzaprav razmeroma pozno. Še v 18. stoletju se je na primer prav dobro vedelo, da če se tisto, kar ima človek v nosu, vohalni živec, dovolj poveča, če se zadaj nadaljuje, nastane pes. Če pa vohalni živec zakrni, kakor pri nas in imamo le en del vohalnega živca, drugi del pa gre v metamorfozo, nastane naš živec za intelektualno življenje.

Če pogledate psa, ki tako voha, ima od nosu nazaj nadaljevanje vohalnega živca. Vohta posebnosti stvari; pes si ne predstavlja, temveč vse vohta. Nima volje in predstave, temveč ima voljo in voh za vse stvari. Čudovit čut za zaznavanje vonja! Svet ni tako nezanimiv za psa kot za človeka. Človek si lahko vse predstavlja. Pes lahko vse vohta. Imamo par, mar ne, simpatične in antipatične vonjave; pes pa ima številne vonjave. Le pomislite, kako se pes v čutilu za vonj specializira. V novejšem času imamo tudi policijske pse. Vodi se jih tja, kjer je bil nekdo, ki je recimo nekaj ukradel. Pes takoj zazna sled človeka, gre za njim in ga najde. To se zgodi zato, ker obstaja za psa izjemno diferenciran, bogat svet vonjav.

Pri tem je vohalni živec nosilec, ki vodi v glavo, v lobanjo.

Ko rišemo vohalni živec pri nosu psa, ga moramo narisati, kako gre nazaj (nariše). Pri človeku ostane le delček tu spodaj, vse ostalo pa je preoblikovano in je spodaj pod našim čelom. Gre za metamorfozo, transformacijo vohalnega živca. S tem si mi ustvarjamo svoje predstave. Zato ne moremo vohati tako kot pes, lahko pa si predstavljamo. V sebi nosimo psa, ki vohta, le da je preoblikovan. In tako tudi vse ostale živali.

O tem si moramo ustvariti predstavo. Obstaja nemški filozof, Schopenhauer, ki je napisal knjigo z naslovom Svet kot volja in predstava. Knjiga je seveda namenjena ljudem. Če bi jo napisal nek genialen pes, bi bil naslov: Svet kot volja in vonjave, in prepričan sem, da bi bila knjiga veliko bolj zanimiva kakor knjiga, ki jo je napisal Schopenhauer.

Pogledamo si torej različne oblike živali, in jih ne opisujemo, kakor da je vsaka žival tam zase, temveč poskusimo pred otroki vedno znova vzbuditi predstavo: Le poglej, tako je videti človek. Če si zamisliš človeka spremenjenega v tej smeri, ga poenostaviš in poenotiš, dobiš žival. Če katerikoli živali, recimo kakšni nižji živali, recimo želvi, nekaj dodaš, recimo kenguruja, če želvo postaviš na kenguruja, imaš zgoraj nekaj takega kot otrdelo glavo; to je v določenem smislu želva. In spodaj imaš kenguruja, to so v določenem smislu udje človeka.

Tako lahko povsod v širnem svetu odkrijemo odnos med človekom in posameznimi živalmi.

Zdaj se smejite. To ne škodi. Zelo dobro je, če se tudi v razredu smejite, kajti nič ni boljšega od humorja v razredu. Če se otroci lahko tudi smejijo, če ne gledajo vedno le učitelja s strašno kislim obrazom – zaradi katerega potem poskušajo tudi sami postati takšni, ker verjamejo, da morajo imeti takšne kisle obraze, če sedijo v šolski klopi – temveč se srečujejo s humorjem, ki jih nasmeje, je to najboljši pouk.

Resni učitelji, povsem resni učitelji, pri otrocih ne dosežejo ničesar.

V principu je torej živalsko kraljestvo takšno, kakor sem ga predstavil. O posameznostih lahko govorimo kasneje, ko bo čas za to. Ampak pri tem lahko vidite, da lahko obravnavamo živalsko kraljestvo tako, da je to razširjen človek.

S tem otroku posredujete zelo, zelo fino in lepo občutenje. Mar ni res, da se na način, ki sem ga opisal, otrok uči spoznavati rastlinski svet kot nekaj, kar pripada Zemlji, in živalski svet kot nekaj kar pripada njemu. Otrok se tako povezuje s celotnim zemeljskim področjem. Ne stoji več na mrtvih

zemeljskih tleh, ampak na živih zemeljskih tleh in občuti zemljo kot nekaj živega. Postopno dobi predstavo, da stoji na zemeljskih tleh tako, kakor da bi stal na velikem organizmu, recimo na velikem kitu. In to je pravo občutenje. Le to vodi v celotno človeško občutenje sveta.

In pri živalih ima otrok občutek, da so v sorodu s človekom, ampak tudi predstavo, da ima človek nekaj, kar presega vse živali, ker v sebi združuje vse živali. Vsemu naravoslovnemu čvekanju, da človek izvira iz neke živali, se bodo ljudje, ki so tako vzgojeni, smejali. Spoznali bodo namreč, da človek celotno živalsko kraljestvo, vse njene posamezne člene sintetično združuje v sebi.

Povedal sem že, da pride človek med 9 in 10 letom tako daleč, da prične razlikovati med subjektom in zunanjim svetom kot objektom. Samega sebe prične razlikovati od sveta. Pred tem smo lahko razlagali le pravljice in legende, kjer kamni in rastline govorijo in delujejo kot ljudje. Takrat se otrok še ne razlikuje od okolice. A zdaj, ko to razlikuje, ga moramo zopet na višji način povezati s svetom. Zdaj mu moramo tla, na katerih stoji, pokazati tako, da tla na samo po sebi umeven način spadajo k rastlinam. Takrat se razvije, kakor sem pokazal, tudi praktični smisel za kmetijstvo. Vedel bo, da gnojimo zato, ker za nekatere vrste rastlin potrebujemo določeno živost zemlje. Ne opazuje posamezne rastline, ki je botanizirana, kot neko stvar samo zase, in tudi živali ne raziskuje kot stvari sami zase, temveč celotno živalsko kraljestvo kot velikega analiziranega človeka, ki se razteza čez celotno Zemljo. Takrat človek ve, kako je postavljen na Zemljo, in ve, v kakšnem odnosu je z živalmi.

Neizmerno pomembno je, da otroku med 10 in 12 letom vzbudimo takšne predstave, rastlina-zemlja, žival-človek. Pri tem se otrok s celotnim svojim duševnim, telesnim in duhovnim življenjem na nek povsem določen način postavi v svetu.

S tem, ko otroku približamo občutenje – in vse to moramo narediti z umetniškim občutenjem –, s tem ko mu približamo občutenje za povezavo rastlin in zemeljskih tal, otrok postane pameten, dejansko postane pameten in bister; njegovo mišljenje je v skladu z naravo. S tem, ko mu poskušamo približati – in naj bo to le med poukom, boste videli, da do tega pride – tovrsten odnos do živali, oživi volja vseh živali v človeku, in sicer diferencirana, ustrezno individualizirana. Vse lastnosti, vse oblike čustev, ki se izražajo v živalih, živijo v človeku. Človeška volja je s tem impulzirana, in človek se postavi v svetu na naravi primeren način v skladu s svojim bitjem.

Zakaj hodijo danes ljudje po svetu tako, rečem lahko, izkoreninjeni od vsega okrog njih? Vidimo lahko, da ljudje danes hodijo, stopajo po svetu zelo nepravilno, noge vlečejo za seboj. Nekateri so se hoje naučili s športom, a tudi to je nekaj nenaravnega. Predvsem pa je brezupno njihovo mišljenje! V življenju ne znajo početi ničesar pravega. Znajdejo se le, če jih postavimo pred šivalni stroj, telefon ali če morajo organizirati vožnjo z železnico ali potovanje okrog sveta. Ne vedo pa, kaj bi počeli sami s seboj, ker niso bili z vzgojo na ustrezen način postavljeni v svet. In tega ne moremo doseči s ponavljanjem fraz, da bi morali ljudi pravilno vzgajati, temveč le tako, da dejansko v posamičnem, konkretnem najdemo nekaj za človeka. Recimo to, kako je rastlina vraščena v zemeljska tla ali kako je žival na prav način postavljena v odnosu do človeka. Potema pa lahko človek na prav način stopi na zemeljska tla, in se na prav način postavi do sveta. To moramo doseči v celotnem poučevanju. To je pomembno, to je bistveno.

Vedno gre za to, da v vsakem življenjskem obdobju najdemo tisto, kar terja sam razvoj človeka v tem življenjskem obdobju. Zato resnično potrebujemo pravo opazovanje človeka, pravo spoznanje človeka. Še enkrat si poglejmo dve stvari, ki sem jih ravno razlagal: Otroku do 9 ali 10 leta terja oživitve celotne zunanje narave, ker se sam še ne loči od zunanje narave. Otroku bomo zato pripovedovali pravljice, legende, mite. Sami bomo ustvarjali iz vsega, kar je okrog nas in to umetniško približali otroku v obliki pripovedi, zgodb, slikovitega predstavljanja, da bo lahko to sam našel v skritih globinah svoje duše, s katerimi vstopa v svet. Potem pa po 9, 10 letu, recimo med 10 in 12 letom, otrokom predstavimo živalski in rastlinski svet kot smo opisali.

Zdaj pa si moramo biti na jasnem glede tega, da danes tako priljubljen pojem kavzalnosti, vzroka in posledice, pri otroku v tem življenjskem obdobju, pri 10 ali 11 letih, sploh še ni potrebe. Danes smo navajeni, da vse opazujemo na podlagi vzroka in posledice. Naravoslovna vzgoja človeka nas je pripeljala do tega, da povsod iščemo vzrok in posledico. A poglejte, otroku do 11 ali 12 leta govoriti o vzroku in posledici, kakor to počnemo v vsakdanjem življenju, kakor smo danes navajeni, je ravno tako,

kot bi barvno slepemu govorili o barvah. Ko govorimo v stilu, kakor se danes govori o vzroku in posledici, govorimo mimo otroške duše. Najprej otrok potrebuje žive slike, pri katerih ne vprašamo o vzroku in posledici. Tudi po 10 letu ne smemo prikazati vzroka in posledice, temveč slike vzroka in posledice.

Šele nekje proti 12 letu je otrok zrel za poslušanje o vzrokih in posledicah. Tako so spoznavna področja, ki imajo v glavnem opraviti z vzrokom in posledico, v tem smislu, kakor danes govorimo – neživa fizika itd. – primerna šele za učni načrt med 11 in 12 letom. Pred tem ne bi smeli otrokom govoriti o mineralih, fiziki ali kemiji. To se ne ujema z otrokovim življenjskim obdobjem.

In naprej, ko govorimo o zgodovini. Tudi pri zgodovini bi morali otroku vse do 12 leta podajati le slike, slike posameznih osebnosti, slike dogodkov, pregledne lepo upodobljene slike, stvari, ki v duši oživijo. Ne zgodovinsko obravnavanje, na katerega je danes človeštvo tako ponosno in kjer vedno opazujemo le učinke iz predhodnega. To pragmatično obravnavanje zgodovine, ki išče vzroke in posledice v zgodovini, mu je ravno tako nedojemljivo, kot so barve nedojemljive barvno slepemu. Poleg tega pa človek, če se mu vedno podaja vse skozi vzrok in posledico, pridobi povsem napačno predstavo o življenju, življenju, ki nenehno teče. To bi vam rad razjasnil s pomočjo slike.

Zamislite si, da tu teče nek tok (nariše)

Ta tok ima valove. Ne bi bilo vedno res, če bi rekli, da val C prihaja iz vala B in ta iz vala A. V globini obstajajo še razne sile, ki povzročajo te valove. In tako je tudi v zgodovini. Ni vedno tako, da je tisto, kar se zgodi 1910 posledica tistega, kar se je zgodilo 1909 in tako dalje. Že zelo zgodaj mora pri človeku priti do občutka za to, kar dvigne val, kar deluje iz globin časovnega toka. Vendar ta občutek se pojavi le, če vzroke in posledice vpeljemo kasneje, v 12 letu, in pred tem podajamo slike.

Vse to pa je zopet zahteva za učiteljevo fantazijo. In on mora te zahteve izpolniti. Zagotovo jih bo izpolnil, če si bo sam pridobil spoznanje človeka. In za to gre.

Tako kot dejansko vzgajamo in poučujemo iz narave človeka, mora pri pouku, kakor sem vam to predstavil, paralelno potekati vzgoja z ozirom na moralne kvalitete. Za konec bi dodal še nekaj posameznosti na to temo, saj gre tudi tu za to, da iz narave otroka preberemo, kako ga je potrebno obravnavati. Če otroku že pri sedmih letih podamo pojem vzroka in posledice, delujemo v nasprotju z razvojem človeške narave. Tudi če hočemo otroka z določenimi stvarmi kaznovati, pogosto z določenimi kaznimi delujemo proti razvoju človeškega bitja.

V waldorfski šoli smo si pridobili določene zelo lepe izkušnje. Kako se v običajni šoli najpogosteje kaznuje? Če otroci nečesa pri pouku ne naredijo prav, morajo ostati po pouku v šoli in naložijo jim dodatne račune. V waldorfski šoli pa se je zgodilo nekaj zelo nenavadnega. Trem ali štirim otrokom je bilo rečeno: Niste se lepo obnašali, zato boste ostali po pouku in računali! – Drugi otroci pa so nato rekli: Mi bi tudi želeli ostati tu in računati! – Gre za to, da so vzgojeni tako, da je računanje nekaj dobrega, ne nekaj s čimer bi lahko kaznovali. Ni dobro, da zbujamo pri otrocih občutek, da je računanje po pouku nekaj slabega. No, in zato je želel cel razred ostati tam po pouku in računati. Ne smemo torej izbirati stvari, ki sploh ne morejo predstavljati kazni, če želimo otroka vzgajati v pokončno in pošteno duševno življenje.

Ali nek drug primer: Dr. Stein, učitelj na waldorfski šoli, je glede vzgoje – pogosto iz trenutka ven – našel veliko dobrih stvari. Enkrat je opazil, da si njegovi učenci pod klopmi pošiljajo pisemca. Niso se posvečali pouku, ampak so si pisali pisma, jih pod klopmi podajali sosedu, nato na njih odgovarjali. No, in dr. Stein jih ni začel zmerjati glede pisemc. Ni jim rekel: Zdaj vas bom pa kaznoval, ali kaj podobnega. Namesto tega je začel predavati o pošti. Otroci so bili presenečeni, da je učitelj naenkrat začel govoriti o pošti, a kmalu tudi ugotovili zakaj. In ta fin način je povzročil, da je otroke postalo sram, da to počnejo. Otroke je postalo sram, in pisanje pisemc je prenehalo, enostavno zaradi misli o pošti, ki jih je učitelj vpletel v pouk.

In tako moramo imeti ustvarjalni dar, če želimo voditi razred. Ne smemo se držati stereotipov, temveč se moramo dejansko vživeti v celotno bitje otroka in vedeti, da se poboljšanje – saj s kaznijo si želimo poboljšanja – pri teh pogojih pojavi veliko prej, če priključimo občutek sramu na omenjen način, ne da bi se posebno ozirali na posameznika. Da ne kaznujemo grobo, temveč da se vse zgodi veliko bolj neopazno. Ravno na ta način, ko smo v razredu z določenim duhom, se številne stvari, ki jih sicer ne moremo uravnotežiti, uredijo.

Pred vsemi stvarmi seveda zahteva vzgoja in poučevanje od učitelja samovzgojo. Na primer ne bi smeli vzgajati tako, da na otroka – ki je naredil na papir ali mizo madeže s črnilom, ker je postal nepotrpežljiv ali jezen zaradi nečesa, kar je storil njegov sosed – kričimo in mu govorimo: Ne smeš se jeziti! Jeza ni lastnost, ki bi jo smel imeti dober človek! Človek se ne sme ujeziti, temveč mora vse mirno prenesti! Če se še enkrat razjeziš, ti bom črnilnik vrgel v glavo!

Ja, če bomo vzgajali tako, kakor se zelo pogosto dogaja, bomo zelo malo dosegli. Učitelj se mora imeti vedno v rokah; predvsem ne sme pasti v zmoto, da graja svoje učence. Vedeti pa mora, kako deluje podzavest otrok. Tisto, kar je prisotno z zavestnim razumom, čutenjem, voljo, je le en del duševnega življenja; v podtalju že pri otrocih deluje astralno telo s svojo izredno modrostjo in umom.

Vedno sem z grozo gledal, ko je učitelj stal v razredu s knjigo v roki in poučeval iz nje ali ko je moral prebirati iz svojega zvezka, v katerem si je zapisal, kaj bo spraševal. Gotovo, otroci s svojo zavestjo ne mislijo takoj; ampak otroci so pametni v svoji podzavesti in če se tega zavedamo, lahko vidimo, da govorijo: On ja ne ve, kaj naj bi se jaz naučil. Zakaj naj se jaz naučim to, česar on ne ve? To je vedno sodba v podzavesti otrok, ki jih poučuje učitelj s knjigo ali zvezkom v roki.

Na te impoderabilije, na te fine stvari moramo pri pouku zelo paziti. Kajti v trenutku, ko podzavest otroka, njegovo astralno, opazi, da učitelj sam česa ne ve, da mora pogledati v zvezek, ne vidi več nujnosti, da bi se on sam moral tega naučiti. In astralno telo deluje z veliko večjo gotovostjo kot zavest otroka.

Ta opažanja sem želel vplesti v današnje predavanje. Posebne predmete in vzgojna obdobja otroka pa bomo vključili v naslednjih dneh.

Prevod: Davorin Peršič

Spremna beseda

Pričujoče predavanje Rudolfa Steinerja iz Pedagoškega seminarja v Angliji leta 1924 smo naslovili: *Izhodišča za pedagoško obravnavanje rastlin, živali in zgodovine do 12. leta*. Gre za tretje med sedmimi predavanji, ki so prvič izšli leta 1949 pod naslovom *Die Kunst des Erziehens aus dem Erfassen der Menschenwesenheit*, objavljeno v GA 311. Ker objavljeno predavanje ni bilo pregledano s strani avtorja, moramo vsebino sprejeti z določenim zadržkom oz. možnostjo, da je kje prišlo do kakšne napake. Poleg tega moramo upoštevati dejstvo, da je predavanje namenjeno neki konkretni publiki, ki je seznanjena z antropozofskimi vsebinami. Določene vsebine in izpeljave so bile tem ljudem veliko bolj »samo po sebi umevne« kot so danes bralcem, ki morda ne poznajo teh vsebin.

Narava je ena izmed osrednjih področji, ki omogočajo otroku, da najde svoje mesto v svetu. Ključno pa je seveda to, kako mu to naravno stvarnost približamo. Današnji naravoslovni pogled vidi naravo kot kompleksen mehaničen sistem, kjer imamo različne vrste funkcijsko pojasnjenih organizmov, ki so svoje karakteristike dobili naključno, v boju za obstanek. Smisel, smoter ali duh je pregan iz narave. Sistematizirano in iz celote izruvano razumevanje posameznih rastlin ali živali, njihovih funkciji itd. nima pravega smisla za otroke. Zanje ima narava smisel, če je povezana z njihovim bitjem, z njihovo duševnostjo, doživljanjem samega sebe in sveta. Povsem na mestu so vprašanja otrok, predvsem pa kasneje mladostnikov, po smiselnosti takšnega znanja. Od tega so številne koristi, vendar pa manjka bistvo – doživetje in kasneje prepoznanje svojega mesta v naravi in svoje lastne narave, ki je povsem povezana z »zunanjo« naravo. V članku o Chartrski šoli Karla Heyerja, ki ga objavljamo v tej številki časopisa, omenjamo razumevanje narave v navedenem smislu. Kasnejši razvoj se je držal le zunanjih vidikov narave in zato izgubil duha – vez med pojavi oz. vez med notranjo naravo (človekom) in zunanjo naravo.

To, da je človek sinteza vseh živali, ali da so živali analiza človeka, je najbrž najpomembnejša ugotovitev, s katero se človek najde v odnosu do živali. Prepoznanje posamezne živali kot posamezne duševne lastnosti človeka omogoči otroku smiselno prepoznanje živalskega kraljestva, hkrati pa osvetlitev njega

samega, njegovega lastnega bitja. Precej jasno je, da recimo basni brez tega dejstva ne bi imele pravega smisla. Zelo dobro si predstavljamo kaj duševno reprezentira petelin, volk, ovca, pajek, čebela itd. Vendar tudi naravoslovje mora poleg analitičnih procesov odkriti celovito sintezo, ki vse posamezne »raziskovalne objekte« postavi na svoje mesto. In to je tisto, kar otroci v tem času potrebujejo: celoto človeka in sveta, iz katere izhajajo vse posameznosti.

Naša svetovnonazorska drža ima v tem primeru svoje posledice. Sebičnost, agresivnost, osamljenost, izolacija so lastnosti, ki žal rastejo in imajo svoj vir tudi v sodobnem odnosu do narave. Če vzgajamo z vero v to, da narava ni nič drugega kot boj posameznih bitji znotraj vrste in boj posameznih vrst med seboj, da smo vsi le različne vrste konkurenti in paraziti, potem ne moremo pričakovati, da ne bo rezultat tega prepričanja, duševna sebičnosti in izolacija. Kot odrasli moramo spoznati, da ima narava svojo duhovno logiko, smisel, v katerem ima vse svojo mesto.

Na področju rastlinskega kraljestva je podobno – brez prepoznanja, da gre pri Zemlji za celovit organizem, ne moremo prepoznati celovitega smisla posamezne rastline. Steiner to primerja z lasmi. Las lahko raziskujemo kot neko posamičnost. Odkrili bomo številne funkcije, vendar njegovega bistva ne bomo zajeli brez organizma na katerem raste. Tako je z rastlinami. Možne so le v »danih pogojih«, ki jih omogoča nadrejena identiteta – planet kot organizirana celota. Tudi tu naletimo na smoter, brez katerega za otroke – in tudi za odrasle – svet rastlin nima resničnega pomena. To, da imajo rastline te in te lastnosti, te in te funkcije, da so take in take, iz teh in teh elementov, celic itd., je le skupek informacij, ki je zanimiv za strokovnjake na tem področju, morda za kakšno aplikacijo v praktičnem svetu, za življenje pa nima pravega pomena, če niso vse te informacije osvetljene iz celote.

Zanimivo je, da Steiner tu osvetli še zgodovino, ki je na prvi pogled nekaj povsem drugega. Vendar zadeva je zelo podobna: kavzalna povezanost zgodovinskih dejstev ne spreminja zgodovine, temveč so ta dejstva rezultat smiselnih duhovnih sil, ki tvorijo zgodovino človeštva. Če pristanemo na to, da je zgodovina skupek naključnih dogodkov, ki jih žene – v skladu s socialnim darvinizmom – egoizem posameznih ljudi, potem ne moremo pričakovati, da lahko otroci v sebi razvijejo bolj smiselne ideje za svoje lastno življenje. V znanost, tako naravoslovno kot družboslovno, je danes projicirano prepričanje, da živi človek v absurdnem svetu, kjer poleg iracionalnih naključji vlada kavzalna mehanična logika. Nikoli v človeški kulturi človek ni bil tako zelo izoliran od narave, soljudi in svojega lastnega ideala, ki ga nosi globoko v sebi.

In prva vrednost Steinerjeve pedagogike je v tem, da **in concreto** pokaže, kako spodbujamo razvoj ideala pri otroku, kako ga povezujemo z naravo in soljudmi. Učitelj pa je seveda primarno zgled za to.

Davorin Peršič